

- ⁹ *Chojnowski An.* Вказ. пр. – S. 21.
- ¹⁰ WAPP. – Akta administracji szkolnej. – Sygn. 7, 8; *Muersberg.* Komu służyła szkoła w drugiej Rzeczypospolitej?: Społeczne uwarunkowania dostępu do oświaty. – Ossolineum, 1988. – S. 69, 73.
- ¹¹ Tygodnik Podlaski. – 1989. – 18 czerwca.
- ¹² WAPP. – Starostwa. – Sygn. 14; Archiwum Akt Nowych (далі – AAN). – Biuro Sejmu RP. – Sprawa 73. – II. – K. 2-9.
- ¹³ Див. кн.: *Chojnowski An.* Вказ. пр. – S. 46.
- ¹⁴ Тадеуш Голувко (1899-1933) був активним політичним діячем у таборі Ю. Пілсудського щодо реалізації східної політики Польщі (див.кн.: *Chojnowski An.* Вказ. пр. – S. 45).
- ¹⁵ Постанова III з'їзду Польської соціалістичної партії (ППС) 1895 року // AAN. – Biuro Sejmu. – Sprawa 73. – II. – K. 2-9; II Zjazd Komunistycznej Partii Robotniczej Polski. – Warszawa, 1968. – S. 273.

*Юрій Данилюк
(Київ)*

ОСНОВНІ ЕТАПИ РЕАБІЛІТАЦІЇ ГРОМАДЯН ПОЛЬСЬКОЇ НАЦІОНАЛЬНОСТІ, РЕПРЕСОВАНИХ у 2-й половині 40-х – на початку 50-х років

У 1944-1945 рр. особливо масового характеру набула операція проти польського населення на територіях, звільнених Радянською Армією від німецької окупації. Як твердить ряд сучасних істориків, через це від 39-ти до 48-ми тис. поляків, у т.ч. 15-20 тис. бійців Армії Крайової (АК), потрапило в табори військовополонених і фільтраційні табори НКВС СРСР, де значна кількість перебувала на правах інтернованих¹: адже навіть для звиклої до всього радянської Феміди не вистачало доказів для їхнього засудження в судовому порядку².

Не викликає жодних сумнівів, що на Галичині, Волині та, частково, Буковині існував широкий опір заходам радянської влади, нерідко набираючи збройних форм. Також відбувалося серйозне протистояння АК з ОУН-УПА, що часом мало невиправдано жорстокий характер.

Водночас можна дійти висновку, що переважна більшість польського населення Галичини, Волині та Буковини обмежувала свою участь у русі АК встановленням зв'язків з історичною батьківщиною, поширенням об'єктивної інформації про події, що відбувалися у Польщі. Відтак в їхніх оселях органи НКДБ нерідко знаходили під час обшуків підпільно

виготовлені періодичні видання, зібрані з цією метою радіоприймачі тощо.

Примарність таких звинувачень була настільки очевидною, що вже у 1-й пол. 1950-х рр. розпочався процес реабілітації громадян, звинувачених у причетності до Армії Крайової. Робилися спроби визначити як тих, хто справді здійснив злочини проти українського народу, так і тих, хто прагнув не розривати своїх зв'язків з Польщею, родичами, з якими їх роз'єднав кордон. Для того, щоби переконатися в тому, досить звернутися до кількох виявлених в архівах Служби безпеки України архівно-слідчих справ, порушених управлінням МДБ у Львівській обл. 1945 р. проти 16-ти мешканців Львівської та Дрогобицької обл. – інженера-електрика Ю.С.Віктора (останній, до речі, був єдиним із заарештованих у цій справі), а також З.К.Висоцького, Ф.С.Тичинського, С.І.Лехович, В.М.Хвостовської, С.Л.Найченбауер, А.Л.Дуньки, К.І.Брояновського, А.С.Скворчинської і Я.С.Скворчинського, М.М.Зайонц, Д.А.Шумер, Ч.Г.Гілевича, І.І.Огородника, В.І.Шиманського та Й.І.Антоницького. Всіх їх було звинувачено в здійсненні злочинів, передбачених ст.ст. 54-1 "а" та 54-11 Кримінального кодексу УРСР.

Військовим трибуналом військ НКВС Львівської обл. 21-22 вересня 1945 р. засуджено: Віктора Ю.С. і Висоцького З.К. (він же Вишневський Р.А.) до 20-ти років каторжних робіт; Лехович С.І., Хвостовську В.М., Скворчинського Я.С., Брояновського К.І., Зайонц М.М., Гілевича Ч.Г., Шиманського В.І. та Антоницького Й.І. до 10-ти років виправно-трудова таборів кожного з поразкою у правах по п.н. а, б, в ст. 29 КК УРСР³.

Другу реальну спробу реабілітації окремих засуджених у цій справі осіб було здійснено в серпні 1954 р., коли батько С.І.Лехович – І.А.Лехович, подав заяву до Верховної Ради СРСР про помилування його доньки. Своє звернення останній аргументував тим, що С.І.Лехович, відбуваючи покарання, захворіла на туберкульоз і через це отримала інвалідність другої групи, а також тим, що її батьки мали похилий вік.

Розглянувши заяву І.А.Леховича, а також матеріали, наявні в архівно-слідчій справі, слідчий слідчого відділу МКДБ при Раді Міністрів УРСР у Львівській обл. Батищев запропонував винести на розгляд Львівської обласної прокуратури таку ухвалу: "Беручи до уваги, що засуджені М.М.Зайонц, Ч.Г.Гілевич, В.І.Шиманський та Й.І.Антоницький мають похилий вік, а С.І.Лехович хворіє на туберкульоз, а також те, що всі вони відбувають покарання понад дев'ять років, і керуючися наказом Генерального прокурора СРСР, Міністра юстиції СРСР, Міністра внутрішніх справ СРСР та Голови

КДБ при РМ СРСР від 19 травня 1954 р. № 96 СС/0016/00397/00252, вважав би: “Вирок Військового трибуналу військ НКВС Львівської області від 21-22 вересня 1945 р. змінити – знизити міру покарання до фактично відбутого строку – Зайонц Марії Михайлівні, Гілевичу Чеславові-Антону Гнатовичу, Шиманьському Владиславові Івановичу, Антоницькому Йосипові Івановичу та Лехович Софії Іванівні”⁴.

Остаточна реабілітація згадуваних осіб відбулася тільки наприкінці 1980-х рр., коли прокуратура Львівської обл., проаналізувавши документи, наявні в центральних союзних, республіканських, місцевих партійних та державних архівах, науковому архіві Польського військово-історичного інституту, чітко й недвозначно заявила: “З урахуванням вище вказаних обставин кримінальну справу Огородника І.І. та інших осіб, притягнутих до кримінальної відповідальності в зазначеній кримінальній справі, належить припинити”. На думку слідчого відділу КДБ УРСР у Львівській обл., викладеній у супровідному листі до справи за № 9/2415 с від 20 червня 1989 р., зазначених вище осіб було притягнуто до кримінальної відповідальності незаконно⁵.

Тривалий час не вдавалося розв’язати проблему реабілітації львів’ян К.К. Климчик, К.М. Литвин, Є.О. Остроменського, С.І. Геринника, А.Б. Ланевського, К.А. Женни, Б.І. Жена, Т.І. Січик.

Зазначені особи звинувачувалися в тому, “що в різний час 1942-1943 рр., перебуваючи у м. Львові, (вони. – Ю.Д.) вступили до польської націоналістичної антирадянської організації Армія Крайова, прийняли присягу на вірність виконанню завдань, поставлених цією організацією, мали псевдоніми та проводили підпільну антирадянську діяльність, спрямовану на відторгнення від СРСР західних областей радянської України і приєднання їх до Польщі на чолі з польським еміграційним урядом”⁶.

Пізніше, в 1980-х рр. чи не найбільшою провиною зазначеної групи стала наявність у засудженої К.К.Климчик склогографу й 100 аркушів паперу та 90 примірників польських підпільних газет⁷.

Приблизно такі самі звинувачення можна було б висунути проти 13-ти мешканців Вільковецького р-ну Львівської обл., заарештованих у червні-липні 1945 р., передусім педагогів Камалії Добош, Станіслава Рачинського, Крістіни Зайончковської, голови Чишської сільради Андрія Кеппи, працівників лісництва Володимира Любінського, Казімежа Ламаша, робітників Владислава Брука, селян Антоніни Соляк, Ядвіги Ламаш, Івана Ламаша, Регіни Ламаш, Юзефа Бачманського, Станіслава Лекруа⁸.

Серед речових доказів, як і раніше, знову фігурували примірники газети “Słowo Polskie” (“Польське слово”), що не лише мала суто

інформаційний характер, а й публікувала аналітичні статті, де давалась оцінка внутрішнім і міжнародним подіям. Щоби переконатися в тому, досить звернутися до числа газети від 24 вересня 1944 р.⁹

Для підкріплення звинувачення органи НКДБ у терміновому порядку відшукали провину жителів Винниківського району в шпигунстві та зв'язках з лондонським еміграційним урядом. Разом з тим не важко зауважити, що спецслужби, фабруючи остаточний варіант обвинувальних висновків, виявляли виняткову старанність і винахідливість. Наприклад, надмірною видається кількість викритих "шпигунів". До того ж їхній освітній рівень жодною мірою не дозволяв вирішувати інкриміновані їм "завдання".

Процес, аналогічний досліджуваному, відбувався і в інших областях. Остаточо поставити крапку в цій важливій справі має багатотомна науково-документальна книжкова серія "Реабілітовані історією" – її підготовка перебуває на завершальному етапі. Видання цієї серії затверджено постановами Президії Верховної Ради України від 6 квітня та Кабінету Міністрів України від 11 вересня 1992 р.

Таким чином, процес реабілітації громадян польської національності пройшов 3 основних етапа:

1. 1-ша пол. 1950-х - поч. 1960-х рр., коли реабілітація відбувалася лише частково й стосувалася тільки окремих осіб.
2. 2-га пол. 1980-х рр., коли було прийнято ряд нормативних і законодавчих документів щодо реабілітації жертв політичних репресій.
3. Поч. 1990-х рр., коли активізувалася робота над підготовкою багатотомної серії книжок "Реабілітовані історією".

¹ Гурьянов А.Э. Интернирование – один из видов советских репрессий поляков и польских граждан // Исторические сборники «Мемориала». – Вып. 1. – С. 207-214.

² Государственный архив Российской Федерации. – Ф. 9401. – Оп. 2. – Д. 168. – Л. 401-404; Депортация народов СССР: 1930-е – 1950-е годы. – Ч. 1. / Сост. О.Л.Милова. – М.: Институт этнологии и антропологии РАН, 1992. – С. 346.

³ Державний архів Служби безпеки України у Львівській області. – Спр. 14951. – Т. 1. – Арк. 378-381.

⁴ Там само. – Арк. 388-389.

⁵ Там само. – Арк. 10-11.

⁶ Там само. – Спр. 24625. – Арк. 343-344.

⁷ Там само. – Арк. 378.

⁸ Там само. – Спр. 22999. – Т. 2. – Арк. 323-335.

⁹ Там само. – Спр. 29941. – Речові докази.